

Анастасія Олійник,

здобувачка вищої освіти

Державний університет «Житомирська політехніка»

Ольга Гордійчук,

докторка політичних наук, кандидатка філософських наук,

доцентка кафедри журналістики та філософських студій

Державний університет «Житомирська політехніка»

РИТУАЛИ ПАМ'ЯТІ ЯК ЧИННИК ФОРМУВАННЯ ГРОМАДЯНСЬКОЇ СВІДОМОСТІ МОЛОДІ

У сучасних умовах суспільно-політичних трансформацій, а особливо в період інформаційної, гібридної, повномасштабної війни РФ проти України [1; 2; 5], проблема формування активної громадської позиції молоді набуває особливої актуальності. Молодь є соціальною групою, яка не лише сприймає суспільні зміни, але й активно впливає на них, виступаючи носієм оновлених цінностей, ідей та моделей соціальної поведінки. Саме тому питання громадянського виховання, розвитку патріотизму, національної свідомості та соціальної відповідальності є одним із пріоритетних напрямів сучасної освіти й суспільної політики.

Громадянська позиція є інтегральною якістю особистості, яка проявляється у свідомому ставленні до власних прав і обов'язків, політичних інституцій та держави загалом, а також у готовності брати участь у вирішенні суспільно значущих питань [9]. Вона формується під впливом низки чинників: сім'ї, освітнього середовища, соціальних інститутів, засобів масової інформації, культурного простору, колективної пам'яті та ін. В умовах війни суттєво зростає значення ритуалів вшанування національних героїв, полеглих захисників, подій війни, а також державних та національних символів, які виконують консолідуючу функцію, сприяють формуванню активної

громадянської позиції

Ритуали вшанування є символічними діями осмислення й акцептації спільного досвіду боротьби та втрат, плекання пам'яті про минуле та формування спільної системи цінностей, колективної ідентичності. Вони спрямовані на збереження історичної пам'яті, вшанування національних героїв, загиблих захисників, жертв трагедій, відзначення важливих подій в історії держави. Такими ритуалами, насамперед, є хвилини мовчання, урочисті церемонії, покладання квітів, меморіальні акції, пам'ятні дати, громадські заходи до державних свят і днів скорботи.

Сучасні соціологічні дослідження підтверджують, що ритуали мають важливе соціально-консолідуюче значення, адже вони об'єднують людей навколо спільних цінностей, історичних символів і моральних орієнтирів. Як зазначає В. Купчишина, ритуали виступають механізмом згуртування суспільства та сприяють формуванню спільноти, що ґрунтується на єдності цілей, норм і соціальної відповідальності [7]. У цьому контексті участь молоді в ритуалах вшанування стає не просто формальною дією, а важливим елементом соціалізації особистості.

В Україні в умовах війни сформувалися нові суспільні ритуали, які мають глибоке символічне та виховне значення. Щодня о 9:00 по всій країні оголошується загальнонаціональна хвилина мовчання як вияв пам'яті, вдячності та шани до всіх, хто бореться за незалежність держави, до загиблих захисників і захисниць. Ця практика охоплює не лише державні установи, а й освітні заклади, підприємства, загалом публічний простір. У цей момент люди зупиняються у своїх справах, демонструючи спільну солідарність і повагу. Ще одним ритуалом, що пов'язаний з сучасною війною є висловлення вдячності та шани полеглим військовим під час похоронних процесій: небайдужі громадяни стають вздовж вулиці на коліно та схиляють голови. Такі дії

мають глибокий емоційний вплив, сприяють укоріненню цінностей вдячності, пам'яті та єдності.

У освітньому середовищі ці ритуали також набули важливого значення. У школах і закладах вищої освіти під час хвилини мовчання учні та студенти встають, перериваючи навчальний процес. За умови належного розуміння змісту цих практик вони є не формальністю, а усвідомленим актом вшанування, що сприяє формуванню громадянської свідомості, відповідальності та причетності до подій у державі, засвідчують цінність свободи, незалежності, кожного людського життя.

Участь молоді в акціях пам'яті, заходах на честь полеглих воїнів, волонтерських ініціативах, діяльності релігійних організацій [3; 4] та меморіальних церемоніях сприяє формуванню в неї почуття солідарності, емпатії та відповідальності за майбутнє держави. Дослідження О. Таран показує, що громадянські практики вшанування загиблих стали новими формами міської комеморації (від лат. *commemoratio* – згадування) та важливим чинником суспільної консолідації [10].

Виховною функцією ритуалів вшанування є те, що через участь у таких заходах молодь не лише отримує інформацію про історичні події, а й переживає їх на емоційному рівні. Саме емоційне переживання робить процес формування громадянської позиції більш глибоким і стійким. Повага до пам'яті полеглих, шанування державних символів, участь у громадських церемоніях виховують почуття обов'язку, патріотизму та готовності до соціальної активності.

Українські заклади освіти сьогодні активно інтегрують ритуали вшанування у виховний процес: проводять тематичні заходи, години пам'яті, патріотичні флешмоби, зустрічі з військовими та волонтерами. Це сприяє поєднанню освітнього та ціннісного компонентів виховання. Через таку системну виховну роботу формується активна

громадянська позиція сучасної молоді [10].

До того ж, ритуали вшанування стимулюють молодь до реальних дій у громадському житті. Після участі в меморіальних або патріотичних заходах молоді люди частіше долучаються до волонтерської діяльності, благодійних акцій, студентського самоврядування, громадських організацій тощо. Це підтверджує, що ритуал виступає не лише символічною формою пам'яті, але й каталізатором практичної соціальної активності [8], а сформовані внаслідок цього громадянські практики набувають важливого значення для національної безпеки, оскільки закладають її ціннісний фундамент – відповідальність, солідарність, готовність до участі у захисті держави та зміцненні суспільної стійкості [6, с. 34].

Отже, ритуали вшанування є важливим механізмом формування активної громадянської позиції молоді. Вони сприяють розвитку патріотизму, історичної пам'яті, громадянської відповідальності, національної свідомості та соціальної активності, що є необхідними умовами становлення свідомого громадянина сучасної України. Такі практики допомагають молодій людині усвідомити себе не лише окремою особистістю, а невід'ємною частиною національної спільноти, формуючи відчуття причетності, солідарності та спільної відповідальності за майбутнє держави.

В умовах війни ритуали вшанування набувають особливої ваги, оскільки виконують не лише меморіальну, а й мобілізаційну та консолідаційну функції: посилюють суспільну єдність, підтримують моральну стійкість, спонукають до активної громадянської участі. У ширшій площині це безпосередньо пов'язано зі зміцненням національної безпеки, адже сформовані через такі практики цінності відповідальності, солідарності, готовності до взаємодопомоги й захисту держави створюють її стійкий аксіологічний фундамент, підвищують рівень суспільної згуртованості та сприяють формуванню

громадян, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики й загрози.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Hordiichuk O. The ideological and ontological causes of Russia's war on Ukraine. West versus East, tyranny versus democracy. *Ethnic in Progress*. 2023. Vol. 14, № 1. P. 4–23. URL: <https://doi.org/10.14746/eip.2023.1.1>
2. Hordiichuk O., Halapsis A., Kozlovets M. How the information warfare turns into full-scale military aggression: the experience of Ukraine. *Przegląd Strategiczny*. 2023. № 16. P. 345–362. URL: <https://doi.org/10.14746/ps.2023.1.25>
3. Kondratiuk Yu., Hordiichuk O., Vitiuk I., Sokolovskyi O. Main areas of international activity of Ukrainian Christian churches. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2026. Vol. 46, № 1. Article 13. URL: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2721>
4. Sokolovskyi O., Sluysar V., Hordiichuk O. The experience of religious organizations in the formation and development of the chaplaincy movement in Ukraine. *Occasional Papers on Religion in Eastern Europe*. 2024. Vol. 44, № 3. P. 74–92. URL: <https://doi.org/10.55221/2693-2229.2517>
5. Гордійчук О. Україна & росія: основні аспекти інформаційної, гібридної та повномасштабної війни. Політичне життя. 2024. № 4. С. 61–70. URL: <https://doi.org/10.31558/2519-2949.2024.4.8>
6. Гордійчук О., Гриценко Ю. Роль громадянського суспільства у захисті національної безпеки України. Соціально-гуманітарні студії: інновації, виклики та перспективи: матеріали I Міжнародної наукової конференції, м. Житомир, 27–28 квіт. 2023 р. Житомир: Житомирська політехніка, 2023. С. 32–35. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/06/32.pdf>

7. Купчишина В. Ритуали як механізм згуртування суспільства. Габітус. 2025. № 79. С. 136–140. URL: https://habitus.od.ua/journals/2025/79-2025/part_1/79-1_2025.pdf
8. Курилюк Н. Потенціал молодіжних організацій в контексті формування активної громадянської позиції молоді. Науковий блог. 2013. URL: <https://naub.oa.edu.ua/potentsial-molodizhnyh-orhanizatsij-v-konteksti-formuvannya-aktyvnoji-hromadyanskoji-pozytsiji-molodi/>
9. Марушкевич А. Формування громадянської позиції сучасної молоді. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Педагогіка». 2015. № 1(1). С. 48–51. URL: <https://pedvisnyk.knu.ua/index.php/pedagogy/article/view/145>
10. Таран О. Громадянські практики вшанування загиблих — нові форми міської комеморації в умовах російсько-української війни. Народна творчість та етнологія. 2023. № 1(397). С. 36–47. URL: <https://nte.etnolog.org.ua/2023-rik/1/2688-z-istorii-ta-teorii-nauky/5436-hromadianski-praktyky-vshanutannia-zahyblykh-novi-formy-miskoi-komemoratsii-v-umovakh-rosiisko-ukrainskoi-viiny>
11. Slyusar V., Mosienko O. Historical policy of the Czech Republic and Slovakia: experience and practices. *Skhidnoievropeiskyi Istorychnyi Visnyk [East European Historical Bulletin]*. 2025. № 35. Pp. 218 – 230. <https://doi.org/10.24919/2519-058X.35.332687>